

Mina ja meie, aga teised?

Ahti Jundas

Ettekanne Parkinsoni Päeva Konverentsil

3. aprillil 2004 Tartu Ülikooli Raamatukogus

Kui mulle tehti ettepanek teile esineda, haaras mind väike paanika. Ikkagi suure rahva ees ja kes ma siis ikkagi selline olen. Siis meenus mulle õnneks koolikirjandi kirjutamine. Kuna see sai olla päris ammu, katsun täna siin teie ees kõike meenutada. Seega siis ehk klassikirjand, klassi ehk seepärast, et nagu klassi ees ja ka seetõttu, et oleme vist omaette ühiskondlik klass, kuigi mitte just see privilegeritum. Kuid edasi. Ühes kirjandis pidi olema sissejuhatus, kindlasti teema koos teemaarendusega ja lõpuks ka kokkuvõte. Et aga tegemist on esialgul mustandiga, siis koos täienduste, paranduste ja ääremärkustega.

Seega klassikirjand teemal: ***Mina ja meie, aga teised?***

Tartus 3. aprillil 2004 aastal

1. OSA Sissejuhatus

Lugupeetud daamid ja härrad! Nii alustatakse tavaliselt esinemist. Seega daamid ja härrad. Et ma daam ei ole on vist kindel, aga härra..

Meie inimesed oleme sotsiaalsed olevused, nii vähemalt räägitakse. Rääkimata perekonnasisestest kontaktidest on meil trepikojas, tänaval, poes, polikliinikus ja mujalgi sadu kontakte, ehk siis lihtsamalt öeldes kokkusaamisi või ka hoopis kokkupõrkeid. Kui palju neid on, millised need on, kuidas meisse suhtutakse ja kuidas meie suhtume neisse - teistesse, neisse tervetesse inimestesse. Kes olen mina, kes oleme meie-s.t. inimesed märgiga.

2. OSA Teema

Võttes eeskju kirjanduslikust kangelasest Agu Sihvkast ja et kõik ilusasti ära rääkida, tuleb alustada sellest hetkest, kui... Alustame sealtmaalt, kui tegin esimesed sammud kadunud professor Zuppingu kabinetis ja kõlasid saatuslikud sõnad: "Ei siin ole midagi arutada, Parkinson." Midagi oli veel, meenuvad ka lohutuseks öeldud selgitused, et ega ta tapa, kuid ega ta elada ka lase. Edasi oli mingi udu ehk SUUR HALL. Kujutlusse kerkisid jalutud, moondunud jäsemetega kirikuvärvates almust kerjavad inimvared. Tarkades raamatutes nimetatakse seda kriisiks. Sealt tõmmati sümboolne joon, võibolla ka ise tõmbasin, minu ja selle teise maailma vahele. Kas see just rindejoon oli, kuid riigipiir kindlasti. Kadusid paljud tuttavad ja ka sõbrad ning ega ma vist neid väga otsinud ka. Kes ei pannud mind enam tähele, kes muidu ruttas või kellel just siis järsku kiire hakkas. Küpsesin vaikselt omal rasvas. Ma ei olnud **ohver**, kuid ohvriabi oleksin tol ajal kindlast vajanud. Arvatavasti kõssitasin hirmunud metsloomana toanurgas ja urisesin omaette. Mõnikord ja miks ka mitte sellistel juhtudel vajame hingeabi, lihtsat toetavat tarka sõna. Kui aga ei märka või ei oska, ehk ka ei julge abi otsida või küsida, siis karastume eluraskustes või põleme lihtsalt läbi. Kui aga märkame, oskame ja isegi julgeksime – on see teenus pehmelt väljendudes kallivõitu. Oma jõuga sellest suurest hallist on tihti raske võitjana välja tulla, sest kes on siis see hingeartst või ka hingeartjane.

Elu tahab aga elamist, sest Moskva pisaraid ei usu ja mitmetel põhjustel on vaja tööl käia. Ka minul oli selline vajadus ja siinkohal meenuvadki mõned tööotsimise vestlused.

Esimene... *no tead, mul pole isegi normaalsetele ja noortele inimestele tööd anda, mida siis sina veel tahad?* Seega on normaalsed ja mina kaasa arvatud mittenormaalsed, pealegi pole enam ka just Romeo välimusega.

Ja teine, hääl telefonis: *... ega ma nüüd teie pärast pea ratastooli kaldteed ka ehitama hakkama. Ei hakka mina nende santidega jagama.* Kui juba mingi viga, siis kindlasti kohe ratastool ja kaldtee ning invatualet ja ehk veel vaimne puue ka küljes.

Veel üks, kus jutud olid edukalt räägitud ja seff tegi teistele töökaaslastele teatavaks: *... paistab päris arukas mees olema, oli puhtalt riides ja isegi täitsa kaine. Võib vist tööle võtta küll.* Kas siis minusugune peab kaltsudes käima, kui mitte parajalt just kerge auru all olema, siis vähemalt kõvas pohmellis. Kui aga meenutada neid habetunuid ja viinanäljas kerjajaid, kellest möödudjad enamuses põlglikult ära pöörduvad, siis küll.

Need toodud näited on küll sarnased, aga siiski, kuidas ja kas üleüldse kujutatakse ette meid, veidi teistsuguseid inimesi, olgu siis ihult või hingelt. Kas ollakse valmis koos töötama ka

selliste inimestega, kelle kõik vajadused pole sellised kui tavalistel ehk siis normaalsetel. Kes oskab liigitada kaasinimesi tavalisteks, normaalseteks ja mille alusel? Kõlbab siis ikka meie poole pöörduda: **mu daamid ja härrad?**

Kes ma siis olen? Peaks nagu poisslaps olema, seega meesterahvas. Tavaliselt ka abikaasa või elukaaslane. Minu esimene abielu sai pärast diagnoosi selgumist peatselt otsa. Mitte just otseselt diagnoosi pärast ja mitte ka nagu Smuuli SUVITAJATES, et **kas sul on mõni viga külges või?** Küllap ikka viga oli ka, kuid lihtsalt vähene info või õigemini selle täielik puudus ning mõlemapoolne hirm ja teadmatus oligi ehk tähtsaim põhjus senise kooselu lagunemisel. Minu eakas isa ütles sellistel juhtudel, et sa oled nagu lapseootel kooliõpilane, kes saab küll aru, et ise on natuke teistmoodi ja midagi on vist juhtunud, aga mis see ikka täpselt on, veel ei tea.

Aeg andis arutust ja hea, et praegune abikaasa võtab mind sellisena nagu ma olen. Ma usun, et ega tal kerge ei ole, kuid elu läheb oma rada ja kuuldavasti ta avalikult väga ei nurise ka. Kui seni oli **minu** haigus ja **mina** oma hädadega, siis tänu temale tekkis ka uuesti mõiste **meie**. Tänu temale sattusin teiste samade probleemidega inimeste hulka, sattusin teie hulka. Arvatavasti nõudis see kõik meilt mõlemapoolset tahet, minult eneseületamist ja ehk vaprustki. Sellest ajast võin ja julgen öelda MINA ja MEIE, meie selts, meie liit. Julgen ja mitte sugugi ei häbene seda.

Tunnetan omal näitel, et meheliku uhkuse mahasurumine ja oma näilise nõrkuse ehk abituse tunnetamine pole mehepojale kerge ning vajab enda tõsist kättevõtmist. Siit ka põhjus oma häda varjamiseks ja häbenemiseks. Arvatavasti põhjuseks ka enda haletsemisel ja abituks muutumisel.

Kui juba mees ja abikaasa, siis ka isa. Lapsed kannavad juba ise kaela ja kantseldavad omi järeלטulijaid. Kahju, et peavad leppima ehk küll ainult papapoolse moraalse toe ja abiga. On ehk lohutav, et ise nad peavad tähtsamaks oma ilusat lapsepõlve ning lihtsalt minu st isa-vanaisa olemasolu ja kohalolekut. Hea, et siiani pole ka kõige nooremal põlvkonnal probleeme tekkinud minu olukorraga. Lapsed on teadagi väga siirad ja ausad, kuid võivad ju ka väga julmad olla. Ehk on seegi vanemate õigeaegselt kasvatuses või ...

Siiamaani on mul kõik enamvähem selge, vähemalt n.ö. perekondlike sidemete puhul. Mina s.t. abikaasa ja isa -ning- teised s.o. naine või elukaaslane ja lapsed. Kui palju oskan ja suudan ma unustada oma hädad, loobuda oma külgeõpitud abitusest. Kui palju oskavad ja jaksavad meie naised-mehed, pered, lähedased, toetajad ja hooldajad või siis moodsamalt öeldes võrdväärsed tugiisikud samas meid mõista.

Milliseid rohtusid ja millal ning kui palju võtta me teame. Kuidas aidata ja hakkama saada inimesega minu kõrval, alati ei tea ega oska, kuid mine tea, mõnikord ehk ei märka ega püüagi. Kuid las peresuhted olla, see ikkagi juba omaette teadus, kuid ikkagi.

Keerutan ebamääraselt minu ja meiesuguste ümber. Ma lihtsalt ei tea, kes olen mina või kes oleme meie.

Vanasti öeldi sant, kas siis küla- või vallasant. Tuntud on ka väljendid, et iga vald toidab omad sandid ja võta sant sauna, upita veel lavale ka. Puhtaks pesemisest juba rääkimata. Sant seostub kaasaja inimesel vist rohkem kerjuse, vaese ja vigase või siis hoopis kadri- ja mardisantidega. Santimine rohkem kerjamisega ja see arvatavasti ei pea paika. Võiks kutsuda siis vigane, mis aga meie puhul ka hästi ei klapi, sest **käed** ju on, mida nendega just teha annab on teine asi.

Jalad ka on, liiguvad siis kui hästi või halvasti, kuidas kellelgi, aga vana inimese asi, mis sa neist ikka tahad.

Vägagi raske on mõista inimest, kel käed on, jalad otsas ja ikkagi midagi viga. Ju siis lihtsalt laisk. Aga pea...?

Vahemärkusena niipalju, et internetis kolades – surfates leidsin veel selliseid rahvalikke väljendeid nagu **tõbine, inva, invakas, hälbeline, defektiivne, põdur, ebaterve, aga ka ohmu, hälbik, värdi, kööbak, breikar, tänavabreikar** ja terve rida selliseid, mida ei tahaks viisakas seltskonnas välja öelda.

Kuid edasi pea, kui teha selgeks, et sul on mingi **P** tähega tõbi ja viga on tegelikult ikkagi peas...on kõigil kohe selge: psihh. Käte värisemine, teadagi asi, kellel seda ei juhtu.

Nõukogude korra ajal oli lihtne, kas peeti tööpõlguriks või said **prokljätõi invalidi** austava nimetuse. Ime siis, et purjus, kaltsudes ja veidi napakas. Kui veel mees vastu rinda ka tagus ja oma õigust taga ajas, et mina olen ikkagi invaliid ja olgu aga olla. Mäletame veel sunnitud sõjaveteranide austamist, need mälestused on sööbinud rahva mällu ja nii säilivad need

tõekspidamised ja mõttestambid veel tänaseni.

Tegelikult peaks olema puudeline, seega midagi puudu või **puudega**. Vahemärkusena küll jälle natuke kiuslik näide -*puu*, -*puud*, -*puude*, -*puudega*. Milliste puudega, sõltub vist metsast. Ei saa jätta lisamata siia ritta sobivat : järsku kivisööega, briketiga või hoopis gaasiga, kuid see ei puutu tegelikult asjasse. Aga rohtudega kindlasti. Kui rohtudega, siis oleme päris paras koormis ka haigekassale ja tegelikult mitte väike.

Harilikud haiged ka vist ei ole, ikka **krooniline haige** või kroonik ehk peab ütleva hoopiski **krooniline tõbine**. Lapsed arvavad ikka, et isa on teeneline tõbine. Ei tea, kas järgmine aste on rahvahaige ja rahvatõbine. Teeneline- või rahva- küll, kuid tore, et mullu siiski kostitasid eelmine ja praegune sotsiaalminister puuetega inimeste esindajaid Tallinna Rahvusraamatukogus. Rääkimata hr presidendi vastuvõtust Kadrioru lossi aias. Kui igas maailma sadamas pidavat kohtama eesti meremeest, siis hea, et igal puuetega inimeste suuremal vastuvõtul alati ka parkinsoni liidu esindajaid näha võib.

Jutujätkuks küsimus, et miks ma banketil pr Oviiriga kokkulöömiseks valisin heleda veini. Lihtsalt sellel põhjusel, et pr minister kandis heledat kostüümi ja mul käsi teadagi väriseb. Edasi pole vist vajadust selgitada.

Kui puue, siis tavaliselt töövõime osaline või täielik kaotus ja puudeaste, aga selle määramine on hoopis iselaadne segane protseduur. See on aegajalt ikka ka vabariigi valitsuse rahajagamisel kriitikatule all. Kui juba puudu siis võtame kusagilt maha ja eks ikka neilt, täpsemini meilt, aga ärme virise.

Jõudsimegi **VEK**-ini (vaegurluse ekspertiisi komisjon). Mina olen vaegur, sina oled vaegur jne. Siililegi selge. Kui hästi kujutatakse kõrges komisjonis ette mind ja minu olukorda mõne rea järgi paberil, ei tea. Kas ma püksinööpe ise kinni panen, kuigi enamik pükse on lukuga ja kas ma selga saan pesta. Eks kohtuotsus sõltub suurel määral advokaadi sõnaosavusest, nii ka komisjoni otsus paljustki vist perearsti suleosavusest. Ülepea töösse uppunud perearst teab ja suudab mõista mu vererõhku ja kopsupilti. Kui ta parkinsonitõve põhjuseks peab alkoholi ja tremori ärahoidmiseks käsib vähem juua, sest eks ta üks joodikute haigus ole. Sel juhul ei usu ma ka VEK-i jaoks vormistatud dokumente.

Ei jää üle midagi muud, kui meenutada vanades ajalooraaamatus vanaisa Lenini öeldud sõnu: *Õppida, õppida, õppida*. Kui õppida siis järelikult ka õpetada, koolitada nii meid, meie pereliikmeid, lähikondlasi ja ka arste. Arvatavasti saame veidi ära teha ka kohapeal, oma seltsides. Eelkõige oma igapäevase tegevuse, elu ja eluviisiga, nagu kooliski öeldi - isikliku eeskujuga. On ju teada ilus ütlus koerast ja tema sabast!

Peaksime enamuses olema pensioniraamatu omanikud, järelikult pensionärid. Mina, kel teenitud vanaduspuhkuseni veel aastaid oodata, olen seega **nagu pensionär** või siis **poolpensionär**. Ise tutvustan ma ennast rohkem **enneaegse pensionärina**. Üks enneaegne ei ole looduses eriti elujõuline

isend ja ega teda eriti tõsiselt võetagi. Seda saab kogeda ka pensioni või töövõimetuspensionis suurust vaadates. Muidugi ka kõik need soodustused, reguleerimised ja korrigeerimised meid üldjuhul ei puuduta. Piinlik tunnistada, kui enamus soodustuste saamiseks pean ootama vanadust st vanaduspensionile jäämist. Kuid vaja ka hambaid parandada, pass vahetada ja veidi reisida jne. Siia veel üks veidi teistlaadne elust toodud näide. Paljudes linnades ja asulates on loodud ja loomisel päevakeskused. Kas siis pensionäridele või kuidas kusagil. Tore ja vajalik ettevõtmine. Samalaadse plaani arutamisel leidsid meie kohalikud lugupeetud päris pensionärid, et ega nende santidega ikka koos ei tahaks. Ei mede poisid tede poiste vastu ikka saa.

Kui nüüd pensionäridest juttu tuli, siis ühte ei tahaks. Mulle ei meeldi ja ega vist kellelegi, kui muutume irisevateks vanamoorideks ja torisevateks vanameesteks, muudest sarnastest joontest rääkimata. Arvan, et egas vist seegi oma teha ole. Ehki jälle näide oma lapsepõlvest, sest isa pöördus erilise õrnuse tundemärgina ema poole ikka : *Minu vanamoor!* Kuidas keegi.

Sellise tõsise jutu otsa tahaks kõva häälega laulda:

Mööda teed, mis on kividega kaetud, tulen ma, süda soe..

Rohkem ma ei laula, sest tukkujad ehmusid üles ja see tee, mida mööda meil minna tuleb on kivisevõitu ka. Sageli võib kuulda hädaldamist, et küll neil teistel on ikka hea ja kerge astuda, mis neil viga! Proovigu nad minu tõvega olla. Esiteks haigusi valida eriti ei anna ja teiseks peab ikka

optimist olema ning üldsegi ei tasu kadestada nende teiste tõbede ja haigustega inimesi. Siia sobib üks minu lemmiknäidetest, et *see oma seljakott tundub kandjale ikka see kõige suurem ja raskem olevat, vähemalt seni kui me teiste kotte ise proovinud pole.*

Seljakotiga seoses meenub ka paljudele kindlasti juba teatud-tuntud lugu, mis tänase jutuga hästi haakuma peaks.

Saatuse poolt oleme saanud parandamatu haiguse, see on meie alaliseks kaaslaseks sellel kividega kaetud eluteel. See hr Parkinson istub meil kukil kui raske seljakott ja rõhub meie õlgu. Meie õlad ja pea vajuvad alla, selg jääb küüru ja samm muutub tõntsiks. Pilk näeb vaid mööduvaid jalgu, halli asfaldi, pori ja soppa. Aga vaatamata kogu oma lugupidamisele hr Parkinsoni vastu, viskame ta koos kotiga seljast maha. Viskame maha, kuid ärge lootkegi tast päris lahti saada. Las ta ise jookseb teile järgi. Las jookseb kui truu kutsikas, mõnikord jääb kaugele maha, hetk hiljem jõuab järele, ehk naksab kannastki, kuid las ta jookseb ise. Ja uskuge mind, teie ei pea seda muret kaasa vedama – kuid ilma selle kandamita tõmbame oma selja sirgeks, pea püsti, meie sammgi läheb reipamaks. Äkki märkate jälle, et kevadtaevas on sinine, päike paistab, inimesed tulevad vastu ja naeratavad. Ja elada on tore ja hea.

3. OSA **KOKKUVÕTE**

Aeg on jutt koomale tõmmata. Kuigi küpsuskirjandi märkmed ja mõtted on paberil, ei ole need kaugeltki veel küpsed. Nendega võib nõustuda, neile võib vastu vaielda. See jääb ikkagi meil endil teha ja las olla need siis parem juba minu, ühe tavalise inimese tänased mõttesähvatused meist ja meie kohast tänases maailmas. Miks aga tavalise, sest tahaksin olla lihtsalt inimene, tavaline normaalne inimene oma vooruste ja vigadega, oma rõõmude ja oma muredega.

Kui ma nüüd küsin endalt: Kes ma siis olen, kes oleme meie ja mida arvavad meist teised?

Arvatavasti täna ma vastaksin:

Oleme just need kelleks meie ise end peame ja kelleks meie ise end pidada laseme.

Seepärast aita end ise – küll siis aitab sind ka jumal,

toeta end ise – ehk toetab sind siis ka valitsus.

Ja kõige tähtsam

austa end ise – siis austavad sind ka teised!

Seega julgen ma öelda, **lugupeetud daamid ja härrad!**

Aitäh kuulamast ja kaasa mõtlemast!